

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Боковели О.С. Модель мира в философской лирике А.А. Тарковского: Автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец.10.01.01 – русская литература / О.С. Боковели – Абакан, 2008. – 16 с.
2. Бройтман С.Н. «Мир, меняющий обличье.»: Стихотворение Арсения Тарковского «Дождь» Текст. / С.Н. Бройтман // Вопр. литературы. 2001. - № 4. - С. 317 - 324.
3. Карабчиевский Ю. От юности до старости Текст. / Юрий Карабчиевский // Новый мир. – 1988. – № 5. – С. 267 - 268.
4. Климанова, Е.Ю. О некоторых формах связи человека с миром в лирике Ар. Тарковского Текст. / Е.Ю. Климанова; Кемеровский государственный университет. Кемерово, 1987. - 21 с. - Деп. в ИНИОН АН СССР 26.05.87, № 29563.
5. Кублановский Ю. Благословенный свет Текст. / Юрий Кублановский // Новый мир. – 1992. – № 8. – С. 235.
6. Мансков, С. А. Поэтический мир Ар. Тарковского: (Лирический субъект. Категориальность. Диалог сознаний.) Текст.: дисс. канд. филол. наук: 10.01.01 / С.А. Мансков. Барнаул, 1999. – 201 с. – Библиогр.: с. 186-201.
7. Руссова, С.Н. Философская поэзия Н.А. Заболоцкого и А.А. Тарковского Текст.: автореф. дисс. канд. филол. наук: 10.01.01 / С.Н. Руссова; МОПИ им. Н.К. Крупской. М., 1990. - 16 с.
8. Скоропанова И.С. Лирический герой А. Тарковского Текст. / И.С. Скоропанова; Минский государственный университет. — Минск, 1983. 12 с. - Деп. в ИНИОН АН СССР 19.08.83, № 13886.
9. Тарковский А. Собрание сочинений. В 3 т. Т. 1. Стихотворения / Сост. Т. Озерской-Тарковской; Вступ. ст. К. Ковальджи; Примеч. А. Лаврина. — М.: Худож. лит., 1991. — 462 с., ил.
10. Тарковский А. Собрание сочинений. В 3 т. Т. 2. Поэмы; Стихотворения разных лет; Проза / Сост. Т. Озерской-Тарковской; Примеч. А. Лаврина. — М.: Худож. лит., 1991. — 270 с., ил.
11. Черненко М.М. Поэзия Арсения Тарковского: диалог культур и времен: автореф. дис на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.01.01 – русская литература / М. Черненко – К., 1992. – 18 с.

Summary. The paper identifies Arseniy Tarkovskiy's landscape discourse, particularly the realities of nature and its nominations. These nominations perform the myth-poetics functions. Interaction between "easy word", "conventionally poetic word", and "figurative word" creates the polylogue of imagery based on neo-syncretism.

Key words: landscape discourse, world view, "easy word", "conventionally poetic word", "figurative word".

УДК 821.161.2:81'255.4(045)

О.Г. Павленко

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ІІ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ДИСКУРС

В статті розкривається культурологічна парадигма художнього перекладу з урахуванням його загальнофілософського значення. Автор має на меті обґрунтувати місце і роль художнього перекладу в контексті розвитку української літератури ІІ половини ХХ століття, наголошуючи на поєднанні в перекладі окремих національних рис першотвору, завдяки чому здійснюється синтез культур.

Ключові слова: культурологічна парадигма перекладу, синтез культур, очуження, одомашнення, діалог культур.

В умовах сьогодення проблема міжкультурного спілкування набуває особливого значення та розглядається не з позицій впливу «сильних», розвинутих національних літератур і культур на маргінальні («третього світу»), а через взаємопізнання, взаємопроникнення та взаєморозуміння, що відкриває нові можливості для реалізації діалогу у міжнаціональному просторі. Домінантну роль у цьому процесі посідає переклад, за допомогою якого здійснюється «синтез національних особливостей двох народів, представлених автором і перекладачем, і виникнення нових, спіль-

них національних форм та ознак. Саме шляхом такого синтезу переклад завжди розсуває національні межі літератури [6, 204], з'єднуючи їх як у синхронній (географічній), так і діяхронній (часовій) площині.

У контексті окресленої тенденції з'явився ряд наукових праць, присвячених різноманітним аспектам зазначеного питання, а саме: культурологічні проблеми перекладу художнього тексту (Ж. Мунен, М. Снелл-Хорнбі, Ю. Хольц-Мянттері, О. Швейцер та ін.), нариси з історії українського перекладу (М. Москаленко, М. Стріха, Р. Зорівчак тощо), сучасні концепції творчості у перекладі (В. Карабан, О. Ребрій).

Однак, попри ряд досліджень, теоретичні концепти ідентифікації культуротворчого дискурсу художнього перекладу ще потребують ґрунтовного наукового висвітлення.

Таким чином, актуальність визначеної проблеми зумовила напрям цієї розвідки та її основну мету: обґрунтувати місце і роль художнього перекладу в контексті розвитку української літератури II половини XX століття, акцентуючи на творчому потенціалі перекладача як міжкультурного посередника.

Аксіоматичним є усвідомлений теоретиками та практиками перекладу факт, що кожний переклад є не тільки мовним, а й концептуальним та культурним явищем, і тому не існує лише перекладу з мови на мову, а завжди тільки переклад з культури на культуру. Саме тому перекладна література, важливою складовою якої є трансляція фонових значень іншого світу, чинить величезний вплив на культуру повсякденності [7, 49-63].

Більшість культур, як відомо, формувалася під впливом перекладу, який виконував завдання не тільки просвітницького і культуротворчого, а й естетичного характеру. З цього приводу А. Лефевр, один із засновників культурознавчого напрямку у сучасному перекладознавстві, зауважує, що «переклади значно впливають на взаємопроникнення літературних систем, не тільки проектуючи образ окремого автора або твору в іншу літературу ..., а й додаючи нові інструменти поетичної майстерності та торуючи шлях до змін її функціональної складової» [19, 38].

Це означає, що перекладач повинен володіти певним спектром знань про культуру іншого народу як особливу форму організації уявлень про світ у колективній свідомості соціуму з урахуванням можливих розбіжностей, які існують в світоглядних моделях певного етносу.

Отже, творчість українських перекладачів, невід'ємною складовою якої є культуротворчий аспект, виступає потенціальним резервом для національного відродження. Радикальні зміни суспільної атмосфери, що відбулися в Україні в другій половині 50-х років, породили потребу культурного будівництва на нових засадах через «живу українську мову, як інструмент національної ідеї, і, в ширшому плані, українську культуру в цілому, як унікальний спосіб бачити світ – у колі інших європейських і світових мов та інших національних культур» [8].

Необхідною умовою здійснення цього, за словами М. Москаленка, мусила стати присутність в українському культурному контексті майстерних і адекватних перекладачів з інших мов. А це означає наголос на естетичному вимірі художнього перекладу: лише поєднання художньої майстерності, ерудиції, натхнення, творчої інтуїції та специфічного перекладацького дару перевтілень, помноженого на стилістичну всеозброєність, мовний такт і почуття міри, може забезпечити появу текстів, здатних витримати конкуренцію з потужними сусідніми культурами (переважно з російською). Ця конкуренція, як відомо, ніколи не відбувалась в рівних умовах, і переклад, утверджуючи ідею можливості прямих культурних зв'язків між українцями й іноземцями, а відтак й ідею культурної та політичної рівності українців з іншими європейськими народами, заперечував накинутий ззовні погляд на українську мову як лишень «говірку для хатнього вжитку». Отже, слушно зауважує М. Стріха, – переклад виконував не тільки інформаційну, а передусім – функцію націєтворчу [15, 9].

Підтвердженням цієї думки є перекладацька спадщина шістдесятників Г. Кочура, М. Лукаша, В. Мисика, Б. Тена, Р. Доценка, Д. Паламарчука. Вони вписали нові яскраві сторінки в історію українського перекладу.

Поява «Фауста» в геніальних інтерпретаціях М. Лукаша, «Гамлета» (Г. Кочур), «Вінка сонетів» (Д. Паламарчук), виконаних на високому мистецькому рівні, переконливо свідчили – українські перекладачі, навіть звертаючись до текстів найвищої складності, цілком можуть обходитися без «російського колоніального дзеркала» [15, 245].

Інформаційно-просвітницька мета перекладачів цієї доби була нерозривно пов'язана з метою культуротворчою, що й визначало потужну енергію перекладацьких зусиль митців, відкриваючи широкий спектр якісно нових для українського слова культурних орієнтирів.

У 1960-ті роки Кочур неформально очолює школу українського перекладу. Проводячи величезну культурницьку роботу, митець охоче ділиться своїми думками з приводу різних перекладознавчих течій, висловлює власні міркування про ті чи інші переклади, і ця робота виявилася за тих умов небезпечнішою за політичну. М. Новикова з цього приводу зазначає: «... така українська мова і в такому обсязі, в такій якості, розвиненості, витонченості, якою володів Кочур, сама со-

бою вже кидала виклик і чиновницькому «канцеляритові», і безпам'ятному щодо власних коренів «суржикові» [9].

Кращим взірцем в царині високого мистецтва перекладу є діяльність М. Лукаша, для якого 1960-ті теж стали найбільш плідними: «Декамерон» Боккаччо, «Лірика Шіллера», «Овеча криниця» та «Собака на сні» Лопе де Веги та інші твори свідчать про непересічний талант перекладача. Як згадував Г. Кочур, поява «Декамерона» супроводжувалась боротьбою з «постувальниками та вегетаріанцями стилю», які не визнавали за перекладачем права та здатності до розвитку й стимулювання власного креативного потенціалу.

Можна з переконливістю говорити про феномен Кочура/Лукаша в українській перекладацькій традиції, оскільки як перекладачі вони не мали рівних ані за потужністю і широтою охоплення явищ світової літератури, глибинної мистецької ерудиції, ані за напруженою творчою волею, спрямованою на граничне розширення духовних обріїв української культури.

Взагалі культурологічна парадигма перекладознавства акцентує на понятті «іншості» (otherness), оскільки передбачає висвітлення іншокультурних явищ у їхньому взаємозв'язку та взаємовпливі. Переклад, таким чином, перетворюється на «історичну подію», що породжує співіснування різних культур [10, 26].

Підтверджуючи цю думку, Р. Зорівчак зазначає, що «без історії українського художнього перекладу немає історії української культури і, отже, української нації ... Саме тому перекладна література, починаючи від старокиївської доби, відіграє надзвичайно важливу роль у нашому культурному житті і як зберігач духовних цінностей, і як виховний засіб, і як засіб самовиразу нації та збагачення спроможностей рідної мови» [5, 4].

Проблема культурної взаємодії за посередництва перекладу розглядається через бінарну опозицію «очуження» (foreignisation) – «одомашнення» (domestication), яка не може бути ані діалектично синтезована, ані знята як така, що детермінує весь перебіг дискусій про переклад протягом останніх століть. Отже, використання однієї з цих стратегій визначає перекладачеві вектор для подальшої його діяльності. Якщо перекладач, розмірковує О. Чередниченко, – прагне «переселити» свого читача в країну автора оригіналу, максимально наблизивши до нього свою версію, то переклад може не «вписатися» в іншомовний культурний контекст. Натомість, якщо перекладач має намір переселити автора оригіналу в свою країну, тоді переклад віддалиться від першотвору [18, 21–31] й може взагалі втратити свій самотутній статус, розчинившись у приймаючій культурі [10].

Іншим наслідком дії контрарності в перекладі є визнання його обмеженості. Це означає, що «абсолютне» відтворення оригіналу іншою мовою практично неможливо, і вимогу «переклад повинен читатися як оригінал» навряд чи можна виконати повністю, оскільки це передбачає повну адаптацію тексту до норм іншої культури, з урахуванням існуючих спільних рис та розбіжностей.

Розбіжність культур (культура оригіналу – культура перекладу) зумовлена декількома факторами, серед яких визначальними виступають соціокультурний контекст (система традицій, норм, оцінок, політична система, соціальний устрій, власне розуміння культури, освітніх та соціальних ідеалів, табу тощо); «горизонт» пізнання окремого індивідуума (соціальне довкілля, здобуті навички, умови життя та праці, традиції, соціальний статус та ін.) При цьому, слід зауважити, що ці розбіжності не є статичними, постійно перебувають у «використанні», генеруючи різноманітні смисли, у певних умовах витісняючи одні, переоцінюючи й запозичуючи інші.

Таким чином, переклад виступає засобом подолання не лише мовного, а й культурного бар'єрів, які є тісно взаємопов'язаними. Однак, як слушно зауважує С. Тер-Мінасова, культурний бар'єр набагато небезпечніший за мовний через те, що «він схований за завісою впевненості, що своя культура – єдино можлива, правильна й нормативна (просто – «нормальна»), а усвідомлення цієї перешкоди у спілкуванні людей відбувається в момент зіткнення або конфлікту своєї та чужої культур» [17]. Ця теза, як бачимо, розкриває передумови для творчого розвитку перекладача, адже конфлікт виступає формою протиріччя, а протиріччя, точніше, його вирішення, є головним джерелом будь-якого розвитку: «Оскільки в цьому випадку йдеться про іншомовний текст, творцем якого є індивід як представник окремої культури, то саморозвиток індивіда необхідно пов'язаний з вирішенням цієї форми протиріччя – протиріччя культур» [11].

Варто зауважити, що подолати негативний вплив культурного бар'єру перекладачеві допоможе усвідомлення принципу культурного релятивізму, згідно з яким поведінку людей, в тому числі й мовленнєву, треба оцінювати в рамках їхньої власної культури, а не з позицій інших культур, які можуть вважати таку поведінку «безглуздою чи навіть варварською» [4]. Саме урахування особливостей культури сприяє осмисленню перекладачем горизонтів власного духовного життя, розкриває можливості трансформувати текст в систему іншої культури й «переформувати» її в термінах свого лінгвокультурного досвіду» [16].

Таке переформування неминуче залишає в тексті щось неперекладеним, і ступінь цієї неперекладності залежить від настанови перекладача (перекладацький оптимізм/песимізм). Найчас-

тіше лінгвокультурні бар'єри в перекладі обумовлені національно-маркованою лексикою (власні назви, слова-символи, реалії, екзотизми, варваризми, фонові лексика, конотативні слова тощо). Це означає, що національно-специфічні елементи культури знаходять відповідне відображення в мові носіїв цієї культури та є незрозумілими та неусвідомленими носіями іншої культури в процесі перекладу.

До методів нейтралізації культурних бар'єрів, запропонованих П. Ньюмарком, зараховуємо: натуралізацію (слово культури оригіналу переноситься без змін у текст перекладу); нейтралізацію (коли слово культури оригіналу нівелюється, перефразовується культурно-нейтральними словами); дескриптивний і функціональний еквівалент (дескриптивний описує розмір, колір і склад; функціональний виокремлює мету культурно-прецедентного слова); пояснення-зноски (перекладач надає додаткову інформацію про слово культури цільовому читачу); культурний еквівалент (культурно-прецедентне слово мови оригіналу знаходить лексичний відповідник в перекладі); компенсація (втрата важливого значення в одній частині тексту компенсується в іншій [20]

«Очікування читача» (В. Ізер) виступає при цьому як визначальний критерій відбору текстів для перекладу, адже причина, яка спонукала перекладача здійснити саме той, а не інший переклад полягає у тому, що він сам передусім ідентифікує себе як читача, компенсуючи втрати через різні можливі визначення предметів і явищ дійсності: те, що неможливо висловити на одному рівні, можна спробувати перекласти через інший.

Здійснення компаративного аналізу перекладу й першотвору свідчить про те, «як по-різному розподіляються в них можливе й неможливе, місця абсолютних примушувань (силувань) та місця відносної свободи, як при перекладі текстів різного роду на загальномовні обмеження накладаються шари інших обмежень» [1, 498].

Згідно теорії «культурного переміщення» (С. Хорбі, І. Хігінс) культурно-прецедентні риси оригіналу відтворюються через вживання екзотизмів, кальок, культурних запозичень комунікативного перекладу. При цьому, слід пам'ятати, що надмірне використання екзотизмів призводить до форенізації тексту, захоплення перекладачем культурними заміщеннями в перекладі є шляхом до його доместикації.

П. Ньюмарк при перекладі культурно-прецедентних текстів наголошує на двох контрарних методах – переміщення (transference) та компонентного аналізу (componential analysis). Перший надає тексту «місцевого колориту, зберігаючи культурно-прецедентні слова та поняття, які не завжди є зрозумілими для носія іншомовної культури. Компонентний аналіз, на думку дослідника, є найточнішим методом перекладу, який виключає культуру і робить акцент на повідомленні: *He's got a lot of dough, now* [21, 94] (Дж. Д. Селінджер «Над прірвою в житті») – *Денег у него тепер куча* [14, 9] (Переклад російською Р.Я. Райт-Ковалевої) – *Тепер грошей у нього як половини* [14, 6] (Переклад українською О.П. Логвиненко); *Besides, I'm not going to tell you my whole goddam autobiography or anything* [21, 96] – *Да я и не собираюсь рассказывать свою автобиографию и всякую такую чушь* [14, 8] – *Та я й не збираюсь описувати тут усю свою трикляту біографию* [13, 5].

Наведемо приклади вживання екзотизмів в перекладі: *Jaguar* [21, 92] – *Ягуар* [14, 7]; *B.M. (Bryn Mawr)* [21, 116] – *Брин-Мор* [14, 31]; *Vogue* [21, 133] – *Вог* [14, 48]; *Greenwich Village* [21, 146] – *Гринвіч-вілледж* [14, 61]; *Quaker* [21, 158] – *Квакер* [14, 73]; *West Point* [21, 161] – *Вест-Пойнт (транслітерація)* [14, 77]; *Bloomingdale's* [21, 219] – *Блумінгдейл* [14, 134]. Як бачимо, в перекладі Р.Я. Райт-Ковалевої семантику власних назв оригіналу не розкрито, тому рівень адаптації екзотизмів дуже низький. Таким чином, з утратою етнічної ізольованості вони стають іншомовними запозиченнями. Натомість, український перекладач О. Логвиненко наближає переклад зазначених лексем до рецепції іншомовного читача, використовуючи при цьому пояснення-зноски: *Брин-Мор – жіночий коледж в штаті Пенсільванія* [13, 34]; *Вог – журнал для жінок* [13, 51]; *Гринвіч-вілледж – район в Нью-Йорку, де мешкають художники, поети* [13, 64].

Використання перекладачами різноманітних лексичних замінів простежуємо в перекладі реалій, фразеологічних зворотів, стилістично-маркованої лексики: *You could hear him putting away his toilet articles* [21, 113] – *Слышно было, как он убирает свои мыльницы и щетки* [14, 28] – *...заходився складати оте своє причандалля* [13, 31]; *I got pretty run-down and had to come here and take it easy* [21, 94] – *А потом я чуть не отдал концы, и меня отправили сюда отдышаться и лечиться* [14, 9] – *...як я мало не врізав дуба і мене притарабанили сюди, щоб я трохи оклигав* [13, 12]; *I got old Jane Gallagher on the brain again. I got her on, and I couldn't get her off* [21, 138] – *Вдруг я опять вспомнил про Джейн Галлахер. Вспомнил – и уже не мог выкинуть ее из головы* [14, 53] – *Простуючи до вестибюля, я раптом знову згадав про каналію Джейн Галлахер. Згадав – і вже не міг викинути її з голови* [13, 56]. Як бачимо, в перекладі О. Логвиненка культурні бар'єри подолано, що надало перекладачеві можливості адаптувати текст до системи іншої культури.

Отже, аналізуючи рефлексію про культуротворчу парадигму художнього перекладу, ще раз акцентуємо на його загальнофілософському значенні: переклад вибудовує основу для об'єднання етносів, виступає засобом «формування» там, де існує розкол, загроза катастрофи зіткнень культурних спільнот, де кожна з них, хоча й має свою логіку, в дійсності є лише уламком раніше єдиної логіки, уламком потенційно руйнівним, небезпечним для суспільства [12].

Визначаючи переклад як «постійний іманентний процес культури мови, уміння, здатності узагальнювати, новим сенсом, що отримується в результаті творчого пошуку людини» [11, 173], М. Рябова також наголошує на поєднанні в перекладі окремих національних рис першотвору, завдяки чому здійснюється синтез культур.

Це повертає переклад в площину теорії діалогізму М. Бахтіна, згідно з якою діалог переходить на вищий щабель, трансформуючись у широке філософське поняття, що «пронизує усе людське мовлення та всі відносини й прояви людського життя, взагалі все, що має смисл і значення» [2, 49].

Це означає, що переклад як засіб здійснення діалогу культур аналізується з огляду на абсорбування художніх творів, стилів і напрямів на рівні національних літератур (Д. Дюришин), діалогу між націями, культурами (Б. Біблер), що реалізується «як бескінечне розгортання та формування все нових смислів кожного феномена культури, що вступають у діалог, тобто того трансльованого у твір суб'єкта (точніше особистості), що здатен безкінечно – у відповідь на заперечення або згоду свого другого «Я» (читача, глядача, слухача) – поглиблювати, розвивати, перетворювати свою особистість, своє неповторне буття [3].

Така дуалізація перекладу є не тільки необхідною передумовою для формування культурного континууму як нового смислу, нового етапу розвитку людських здібностей [10], а й виступає своєрідним засобом захисту національних мов і культур, даючи імпульси для їх подальшого розвитку.

Незважаючи на існуюче протиборство між «об'єктивним» та «суб'єктивним», переклад залишається з'єднуючою ланкою між культурами різних етносів, виконуючи роль посередника між автором і читачем. Перспективним, на нашу думку, є здійснення глибинного аналізу перекладацької майстерності в діахронічній перспективі з урахуванням існуючої плюралістичності підходів, що існували на кожному культурно-історичному етапі.

Список використаних джерел

1. Автономова Н.С. Познание и перевод. Опыт философии языка / Н.С. Автономова. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008. – 704 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин; [сост. С.Г. Бочаров; текст подгот. Г.С. Бернштейн и Л.В. Дерюгина; примеч. С.С. Аверинцева и С.Г. Бочарова]. – М.: Искусство, 1979 (6). – 424 с.
3. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры (Два философских введения в двадцать первый век) [Электронный ресурс] / В.С. Библер. – М.: Изд-во политической литературы, 1991. – Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/library/bibl/bibler.html>.
4. Бурас М. Жизнь и судьба гипотезы лингвистической относительности [Электронный ресурс] / М. Бурас, М. Кронгауз // Наука и жизнь. – 2011. – №8. – Режим доступа: <http://elementy.ru/lib/43410>.
5. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник / Р.П. Зорівчак // Зарубіжна література. – 2007. – Квіт. (Чис. 14). – С. 1-5.
6. Кундзич А. Переводческий блокнот / А. Кундзич // Мастерство перевода. – М.: Советский писатель. – 1968. – 228 с.
7. Люсьй А. Переводы: пришествие новых смыслов / А. Люсьй // Космополис. – 2003. – № 2 (4). – С. 49-63.
8. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу [Електронний ресурс] / М. Москаленко // Всесвіт. – 2006. – № 4. – Режим доступа: <http://vsesvit-journal.com/index>.
9. Новікова М. Перекладацький світ Григорія Кочура / М. Новікова // Г. Кочур. Друге відлуння: Переклади. – К.: Дніпро, 1991. – С. 6.
10. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія / О.В. Ребрій. – Х.: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
11. Рябова М.Э. Иноязычие как фактор развития личности и общества / М.Э. Рябова // Общественные науки и современность. – 2008. – № 2. – С. 167-176.
12. Рябова М.Э. Философские основы перевода [Электронный ресурс] / М.Э. Рябова. – Режим доступа: <http://study-english.info/article033.php/>.
13. Селінджер Дж.Д. Над прірвою в житі / Дж.Д. Селінджер / Пер. з англ. – К.: Молодь, 1984. – 272 с.
14. Селінджер Дж.Д. Над пропастью во ржи / Дж.Д. Селінджер / Пер. с англ. – М.: АСТ, 2000. – 333 с.

15. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К.: Факт – Наш час, 2006. – 344 с.
16. Тарасов Е. Ф. Язык как средство трансляции культуры / Е.Ф. Тарасов // Фразеология в контексте культуры. – М., 1999. – С. 34-37.
17. Тер-Минасова С.Г. Война и мир языков и культур / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово, 2008. – 344 с.
18. Чередниченко О.І. Український переклад: З минулого до сьогодні / О.І. Чередниченко // Од слова путь верстаючи й до слова... : Збірник на пошану Роксолани Петрівни Зорівчак, доктора філологічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 21-31.
19. Lefevere A. Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame / A. Lefevere. – L.,N.Y.: Routledge, 1992. – 176 p.
20. Newmark P. Approaches to Translation / P. Newmark // P.Oxford; New York:Pergamon Press, 1981. – 200 p.
21. Salinger J.D. The Catcher in the Rye / J.D. Salinger. – СПб.: Антология, Каро, 2006. – 288 с.

Summary. The article highlights the cultural paradigm of literary translation accentuating on its general philosophical value. The author aims to determine the role of literary translation in the context of Ukrainian literature of the second half of the twentieth century, focusing on the combination of certain national peculiarities of the original text in translation that makes it possible to realise the synthesis of cultures.

Key words: *cultural paradigm of translation, synthesis of cultures, foreignisation, domestication, dialogue of cultures.*

УДК 82-311.1:159.964.2

Н.Ю. Панова

СУИЦИДАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ОБЩЕСТВЕННОЙ, СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ И ЛИТЕРАТУРНОЙ ЖИЗНИ РОССИИ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА

У статті розглядаються суїцидальні тенденції в суспільному, соціокультурному та літературному житті Росії кінця XIX – початку XX століття. У цей період самогубство було предметом суспільної уваги. Російські громадські діячі розглядали суїцид як знаменний факт пережитої епохи. Найважливішою психологічною причиною появи суїцидальних настроїв стала атмосфера громадянської апатії.

Ключові слова: *рубіж століть, самогубство, психологічні причини, занепад, література.*

Актуальность исследования определяется тем, что рубеж XIX–XX веков характеризуется для России как период глобальных перемен, ставших для русской культуры судьбоносными. В России период конца XIX начала XX века является одним из самых спорных в истории русской литературы, а также одним из самых ярких периодов в истории русской культуры.

Как известно, русская литература всегда была тенденциозной. В XIX веке в ней прослеживаются как социоцентрические так и теоцентрические тенденции. Тем не менее, литературу рубежа веков принято считать антропоцентрической. В центре художественного пространства находится человек, который переживает свое пребывание в мире как ничем не обоснованную трагедию и боль. Конец XIX начало XX века, так называемый Серебряный век, это период, когда не только в России, но и практически по всей Европе прокатилась волна самоубийств. В то время суицид имел идеологический характер и сопровождался идеями А. Шопенгауера, Ф. Ницше. Тема самоубийства в литературе становится одной из любимых тем модернистов (Л. Андреев). Человек рубежа веков сосредотачивает свое внимание на негативных, трагических сторонах жизни и воспринимает их не как необходимые испытания на своем пути к Богу, не как этапы становления личности, а как свидетельства абсурдности бытия. Мир уже не воспринимается как целостный и органичный. Все смешалось: истина и обман, реальность и иллюзия, добро и зло [2].

Проблема самоубийства в России на рубеже XIX–XX вв. превратилась в серьезную социальную проблему. Самоубийство рассматривалось как следствие утраты смысла человеческой жизни – следствие душевного и духовного кризиса, сложное, комплексное проявление бытия че-